

Maradhat-e a vándorcirkusz?

Lipták Ildikó ismertetője⁴

Hana Kasikova és Radka Svobodová⁵ drámaórájáról

Az óra ismertetése a célom, de nem tehetem ezt úgy, hogy ne hívnám fel a figyelmet néhány olyan dologra, amit észleltem – s amit persze sokkal könnyebb kívülállóként észrevenni, mint az óra tervezőjeként. Bár az én dolgom talán még a kívülállóénál is könnyebb, mert végigjátszhattam az órát, s így azokról a problémákról is írhatok, melyeket mint résztvevő tapasztaltam meg. A gondok, problémák közül a típusjelenségekre összpontosítottam.

Az óra vezetőin és a játzókon is múltott, hogy nagyon jól éreztem magam az órán! Az előbbiekről talán annyit, hogy két kiváló drámatanár, akik vállalták azt a kényszerhelyzetet, miszerint a kongresszus általános témájáról, vagyis a *toleranciáról* szóló drámát kell tervezniük...

Az mindenesetre kiderült, hogy Hana Kasikova és Radka Svobodová „tud valamit” – méghozzá nem is akármit, ezért most meg is ragadom az alkalmat, s ezúton kérem a Magyar Drámapedagógiai Társaság vezetőségét: tegye lehetővé a hazai szakmai közönség számára, hogy megismerkedhessen velük. Talán a legjobb alkalom erre a (most már hagyományos?) novemberi drámapedagógiai hétvége lenne...

De lássuk az órát!

Tágabb téma: a tolerancia.

Keret: vándorcirkusz érkezik egy csendes, sőt tán unalmas faluba.

Fókusz:

- milyen élete van egy fiatal lánynak egy olyan faluban, ahol „semmi sem történik”?
- képesek vagyunk-e együtt élni olyan emberekkel, akik egészen más milyenek, mint mi?
- milyen előítéleteink vannak idegenekkel szemben?
- hogyan viszonyulhat egy család gyermeke „rangan aluli” házasságához?
- *a fentiekén kívül még néhány fókusz megbújik a játékban, de ezeket csak a vázlat adott pontjainál említem...*

Tanári szerep: 1. Anna – fiatal lány a faluban. 2. A falu polgármestere.

A résztvevők szerepe: falubeliek (mint nép), mutatóanyagok, egy család, a polgármester családja, Anna, a falu vezetősége (döntéshozó testület).

1. Monológ

A tanár Anna szerepében egy monológot ad elő. Anna a tükör előtt állva arról gondolkodik, vajon mit szólnának a falubeliek, ha vasárnap a templomban a szép piros kalapjában jelenne meg. Látszik rajta, hogy fél a közvéleménytől, de szeretné, ha történe valami izgalmas.

2. „Forró szék”

A résztvevők kérdéseket intézhetnek Annához az életére vonatkozóan. A válaszok alapján megtudjuk, hogy szeret ebben a faluban lakni, nem szívesen költözne el innen; az itt élők rendes emberek, de valami hiányzik neki. Ez a falu nyugodt, csendes hely, ahol szinte soha nem történik semmi. Sajnos közeleg az az idő, amikor már vénlánynak tekinthető, s így nem lesz, ki szívesen feleségül venné. Eddig ő sem találkozott olyan férfival, aki nagyon megtetszett volna neki.

A címben „Forró szék” néven illetem az alkalmazott munkaformát, bár az óra vezetői „Altereó”-ként emle-

⁴ Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy az innsbrucki kongresszuson (1995. ápr. 7-12.) látott valamennyi szakmai bemutató közül a számomra leginkább tetszőről írhatok beszámolót. Persze minden workshopon történt olyan, amit másokkal is megoszthatónak vélek, s magam is jól tudom hasznosítani a munkám során. Hana Kasikova és Radka Svobodová (Csehország, Prága) munkáját tartom a saját és munkatársaim gyakorlatához legközelebb állónak. A trénerek közül ugyanis csak ők foglalkoztak komplex drámával, amivel szerencsére ma már mind több hazai kolléga is ismerkedik és foglalkozik.

Számomra nagyon jó érzés volt, hogy a foglalkozásvezetők egyetlen kivétellel a kelet-közép-európai zónából érkeztek, s a „nyugati drámapedagógusok” bőven tanulhattak a „keletiektől”. Az egyetlen kivétel egyébként az amerikai Jeane McDonald volt, akinek a második naptól már nem volt dolga, mert workshopja „érdeklődés hiányában” elmaradt.

Az olvasó számára talán az lesz a leghasznosabb, ha leirom a foglalkozás menetét. (Az alkotóktól engedélyt kaptunk az óra felhasználására.)

⁵ Hana Kasikova a prágai Károly Egyetem Oktatási Karán és az Előadóművészeti Akadémián tanít. Dorothy Heathcote (és követői) munkásságával foglalkozik, elméleti és gyakorlati téren egyaránt. Radka Svobodová drámatanár, gyermekszínházi szakember. 15 éve dolgozik e két területen. Az utóbbi években több drámakurzust vezetett általános iskolai tanárok számára.

gették azt. A következő történet: a résztvevők elé mint tükörkép elé állt oda Anna, s a tükörkép-alteregő feltehetően egy-egy kérdést. Pusztán információszerző kérdések hangozhattak és hangzottak el, hiszen igencsak a játék elején vagyunk még. Így nem a legszerencsésebb az alteregő-elnevezés használata, az alkalmazott konvenció sokkal közelebb áll a terápiás gyakorlatból átvett „Forró szék”-hez. Sajnos mindenki csak egy kérdést tehetett fel, ezért nagyon sok kérdés a „résztvevőkben maradt”, ami nem éppen hasznos feszültséget okozott, különösen a játék következő részeiben, mert a kontextusról szinte semmit nem tudunk meg. A játékosok folyton abba a kérdésekbe ütköztek: hol vagyunk, kik vagyunk stb. (Az óra vezetője a monológ után feltette ugyan a kérdést, hogy szerintünk mikor játszódik ez a történet, de a résztvevők összes széttartó válaszát helyben hagyta. Elhangzott az is, hogy napjainkban, hogy a századforduló tájékán, sőt az is, hogy a XIX. sz. elején. Mindre rábólintott a tanár, így mindenki aszerint játszhatott tovább, ami számára szimpatikus volt.

3. Ünnepe

A falu fennállásának évfordulója közeleg, s ez alkalomból fotókiállítást rendeznek a főtéren. A fotókon a faluban történt legfontosabb események láthatók. Kiscsoportokban elkészítünk egy-egy ilyen képet, s címet adunk neki. A képeket bemutatjuk egymásnak, s a „nézők” a falusiak szerepében nézik meg a mások által készített tablót. Megjegyzéseket tehetnek a képen látott eseménnyel kapcsolatosan. (Így módunk nyílik nemcsak arra, hogy a szerepünket eldöntsük, de a megjegyzések alapján a viszonyrendszert is alakíthatjuk.)

Csupán a tanárok szerencséjén múltott, hogy senki nem lépett a polgármester szerepébe. (Szerencse, mert igazából magának tartotta fenn a tanár, csak elfelejtette közölni velünk.) Ha valaki eldöntötte magában, hogy pl. ő a falu egyetlen orvosa, s éppen tablóban áll, mikor valaki ugyanebben a szerepben tesz rá valamilyen megjegyzést, a játék ezen részében akár percenként kényszerülhet valaki arra, hogy szerepet váltson.

4. A falu ritmusa

Kiscsoportokban megalkotunk egy „zeneművet”, mely a falu életritmusát fejezi ki. Segédeszközöket nem használunk, csupán a saját testünkkel kelthető hangokra építhetünk. A csoportok külön-külön bemutatják egymásnak alkotásaikat.

„Gyakorlatból konvenciót!” Nagyon izgalmas és jól használható játék. „Intellektualizálás” helyett sokkal mélyebb (általunk megalkotott!), érzelmi információt kapunk a faluról.

5. A vándorcirkusz bemutatkozása (szerepcseré)

Az ünnep alkalmából egy vándorcirkusz fogja felkeresni a falut. Két csoportra válva az a dolguk a játékosoknak, hogy alkossanak meg egy-egy rövid részletet a cirkusz hírverő felvonulásából, melyet érkezésükkor szoktak bemutatni ízelítőként, csalogatóként a közönségnek.

„Belülről” ismerkedhettünk meg a cirkusszal, akikkel a probléma bekerül majd a játékba. Mivel mint cirkuszosok alkotjuk meg a jeleneteket, mindenki arra fog törekedni, hogy vonzónak és izgalmasnak mutassa be a cirkuszt; így tagjai szimpatikussá válnak a játékosok számára. Elkerülhető így pl. az a veszély is, hogy a falusiak arra hivatkozzanak: ezek csak ócska mutatványosok, akik nem is jó számokat adnak elő stb.

6. A falu és a cirkusz életritmusának kontrasztja

A résztvevők a terem közepén összegyűlve felidéznek (most már mindenki egyszerre) a falu ritmusát és a tanár irányítására átváltanak arra, amilyennek a cirkuszt képzelik. Ez a váltás többször megtörténik egymás után, mindaddig, míg a játékosok számára elég érzékletessé nem válik a cirkusz és a falu közti éles ellentét.

És valóban: nagyon jól érzékeltette. Az óra egyik legizgalmasabb része volt ez!

7. Tanári narráció

A tanár közli, hogy az előadás megtartása után a cirkuszosok bejelentették a polgármesternek: le akarnak telepedni a faluban, itt szeretnék felverni sátrukat, s állandó játszóhelyet kialakítani. A polgármester gondolkodási időt kért, mivel kíváncsi a többiek véleményére is.

Azt sajnos még most sem tudom, hogy miért pont itt akartak letelepedni a cirkuszosok, de a játék ezen részében még nem is zavart. Persze nem gondolom, hogy még egy fókuszra lenne szükség, melyben azt vizsgálnánk, hogy egy izgalmas életet élő vándorcirkusz miért akar letelepedni egy unalmas faluban.

8. Állókép a cirkusztól

A tanár megkér néhány résztvevőt, hogy alkossanak meg egy tablót a cirkusztól. A többiek a falusiak szerepében (miután értesültek a cirkusz szándékáról) körbejárják őket és megjegyzéseket tesznek a cirkuszosok életmódjával, a hozzájuk való viszonyukkal kapcsolatosan.

Sajnos a tablóban álltam ennél a feladatnál. Ez nemcsak azért kellemetlen emlék, mert így nem állt módomban

megnyilatkozni egyik oldalról sem, hanem azért is, mert egy örökkévalóságnak tűnt, míg tartani kellett a képet. Ez igen apró hibának tűnik, de meg kell jegyezni, mert meglehetősen gyakorlott drámatanároktól is azt lehet látni, hogy a résztvevőkkel megalkottatnak egy képet, s egyszerűen úgy felejtik őket, mit sem törődve azzal, hogyan érzik magukat a játékosok. (Bárki kipróbálhatja saját magán, meddig esik neki jól mozdulatlanul megtartani egy pózt.)

9. Tanári narráció

A cirkusz nem kapott engedélyt arra, hogy a faluban letelepedjen, viszont polgármesterünk döntése szerint a falu határában felferhették sátrukat.

Jó lenne tudni, hogy a polgármester miért döntött így mégis, a mi megkérdezésünk nélkül! (Különösen azok után, hogy a 8. pontban elhangzott reakciók túlnyomó részben negatív hozzáállást tükröztek a falusiak részéről. Persze így megint újabb „fókusz lépne a tanár útjába”: „Miért dönt a polgármester úgy, mintha teljhatalma lenne; mi lehet az oka arra, hogy nem kíváncsi a munkatársai véleményére?”. Ezeket a kérdéseket sajnos nem sikerült elkerülni, ellenben sikerült elegánsan átlépni. Az óra egyébként jól működött mindezek ellenére, mert játék közben senki sem gondolkodik azon, hogy mit miért kell csinálnia, esetleg a játék után tesz fel magának néhány kérdést.

10. A hősi emlékmű

A játékosok két csoportban megalkotják a falu főterén álló hősi emlékművet. Kitalálják, hogy mikor, milyen alkalomból állítottatott a szoborcsoport. Miután megtekintették, beállítják egymás munkáján, hogyan nézne ki ez az emlékmű, ha lerombolnák. Az óra vezetője elmondja, hogy a főtéren álló emlékművel valóban ez történt.

Egész csoportban – szerepen kívül – megbeszéljük, hogy vajon mit mondanak erről az esetről a falubeliek, s milyen problémák adódhatnak még így, hogy itt vannak a közelben (az egyesek részéről) nem szívesen látott vendégeik.

Ez esetben a szerepen kívül végzett munka a legjobb (és legkevesebb időt igénylő) lehetőség arra, hogy a falubeliek felhőborodásával foglalkozzunk, mivel a tanár is, a játékosok is pontosan tudják: szerepből a reakciók teljesen hasonlóak lennének a 8. pontban (állókép) már elhangzottakhoz, így a játék új információval már nem szolgálna.

11. A problémák – játékban

Kiscsoportokban eljátszunk egyet-egyet a felvetődött problémák közül, majd bemutatjuk egymásnak a jeleneteket.

Érdekes, szinte minden jelenet a párkapcsolatokról szólt, arról, hogy milyen gondokat okoz a családoknak, ha egy fiatal egy cirkuszosba szeret bele. Talán közelebb kerülhetett volna hozzánk, ha hagyják, hogy mindenki azt a családot (és problémát) játssza tovább, akit (és amit) ennél a feladatnál kitalált. Az óra menetében nem okozott volna gondot, hiszen ugyanezt a helyzetet akarta vizsgálni a tanár is, csak a polgármester családjában. Így sajnos csupán kitalálhattunk családokat (egymás után kettőt), de nem volt időnk igazán behelyezkedni egyikük életébe sem.

12. A polgármester családja

Kiscsoportokban megalakítjuk a polgármester családját. Az óra vezetője csoportonként egy-egy embert felkésztet Anna szerepére. Amit tudnia kell: Anna feleségül szeretne menni egy mutatványoshoz. Otthon vasárnapi ebédre várják, de valamiért késik... Amikor hazaér, bejelenti szándékát.

Mint az előző pontnál is említettem: ez a feladat önismerés lett, ugyanazt játszottuk – egy másik családban.

13. A család állásfoglalása

Ki mennyire tudja tolerálni, hogy Anna egy cirkuszoshoz akar feleségül menni? A terem két szélén két széket helyezünk el: az egyik a teljes toleranciát (az elfogadást), a másik az intoleranciát (az elutasítást) jelzi. A szereplők mint családtagok helyezkednek el a két szék között azon a ponton, ahol szerintük ők találhatók az elfogadás és a elutasítás közti „pályán”. Miközben egyesével megnézzük a családok „térképét”, a többiek odamehetnek hozzájuk (egyszerre csak egy szereplőhöz) és elmondhatnak egy-egy mondatot, ami a különböző szereplők álláspontját támasztja alá.

Bár mint szereplők szólalhattunk meg, mindenki csak a saját, „civil” álláspontját mondhatta, hiszen a szereplőkről vajmi keveset tudtunk meg az előző röpké improvizációból. Így ugyanattól a szereplőtől teljesen eltérő indítékok hangozhattak el, melyek irreálissá tehetők (s néha tették is) az előző játékos által elmondottakat. (Persze így minden résztvevő kreativitása teret kapott, de ha egy játékban úgyis mindent el lehet fogadni, akkor miért kellene gondolkodnom azon, hogy mit mondjak?)

14. Mi legyen a cirkuszosokkal? – gyűlés a városházán

A tanár a polgármester szerepébe lép és a résztvevőket – mint a városvezetőség többi tagját – a tanácssterembe invitálja egy megbeszélésre. Már mindenki jelen van, a polgármester azonban késik. A várakoztatásnak itt első-

sorban nem feszültségteremtő szerepe van, inkább azt a célt szolgálja, hogy a tanár információkat szerezzen – játékon kívül – a játszó álláspontjáról, s eközben fel is készülhessen arra, hogy miként jöjjön be majd közéjük. Érkezésével vitát kezdeményez arról, hogy mi legyen a cirkusszal, majd a résztvevők javaslatára szavazással zárul a játék.

Örömmel jöttem a testületi ülésre, bár nem egészen értem, hogy ki vagyok én most. Ha az vagyok, akinek eddig képzeltem magam (egy szatócs a faluban), akkor a többiek is azok, akiknek ők képzeltek magukat. Valószínűleg így lehet – mérem fel a helyzetet –, hiszen aszerint viselkednek. A játék alapján ebben a faluban egy kissé régimódi nézeteket valló emberek élnek. Miként lehet az, hogy mégis a testületben ül a falu egyetlen (szörnyen buta) prostituáltja, valamint a falu bolondja? Miért bírnak ők ugyanolyan döntési joggal, mint a többiek? Választ persze nem kérek rá azonnal, mert természetesen nem akarom megakasztani a játékot; tudom, hogy ez csupán egy apró figyelmetlenség az óra tervezőitől. Mikor a polgármester megérkezik, elhangzik néhány olyan – hozzá intézett – mondat, melyeknek csak azért van itt helyük, mert senkiről sem tudunk eleget. (Gondoltam, talán a polgármesternek viszonya van egy csinos kis kötéláncossal, s ezt cinkosan meg is jegyeztem: biztosan emiatt szokott mostanában késni. Hát, tévedtem. Ezt csak onnan tudom, hogy egyszerűen nem foglalkozott ezzel a mondattal a polgármester úr.)

A többi hasonlóan másfelé terelő mondattal sem foglalkozott, még azokkal sem, melyeket pedig „elfogadtunk” az előző pontban a polgármester álláspontjaként. A tanár célja ugyanis csak az volt, hogy lezárja a játékot, s ehhez alkalmazta a tanácsülést.

Bevallom, nem emlékszem, mire szavaztam, s arra sem, hogy mi lett az eredmény. Lehet, hogy ez amiatt volt, mert egyik szerepem sem vált fontossá számomra, de lehet, hogy csak elfáradtam a játék végére.

999

Új színház – más színház

Takács Gábor⁶

ismertetője a Kerekasztal Színházi Nevelési Központ „játszószínházi” sorozatáról

Téma: Egy működésében, tartalmában új színház modelljének kidolgozása.

Keret: A résztvevők egy színház kitalálói lehetnek, olyan színházé, amelynek későbbi működését is fiatalok irányítják: *SZÍNHÁZ – FIATALOKKAL – FIATALOKNAK*.

A fenti témával a Kerekasztal Színházi Nevelési Központ munkatársai⁷ és a JÁTSZÓSZÍNHÁZ nevű program-sorozat résztvevői fél éven keresztül, kéthetente egy alkalommal foglalkoztak. A résztvevők (rendszeresen visszatérő vendégeink): általános iskolások vegyes (7-14 év) életkorú csoportja, a többség 3-6. osztályos; azok jönnek az egyébként ingyenes foglalkozásokra, akiknek kedvük van, emiatt a társaság úgy működik, mint egy színház „baráti köre”.

Ezt az anyagot a Kerekasztal munkatársai nem élménybeszámolóknak szánják, sokkal inkább vázlatnak, tanári jegyzetnek (segédeszköznek). Kérdéseket, elágazásokat szeretnénk megmutatni – egy drámaóra-sorozat szerkezetét.

Ajánljuk mindazoknak, akik egy színházi-drámapedagógiai formát, a DRÁMÁT választják a SZÍNHÁZ vizsgálatához.

Vizsgált területek:

1. A játék felajánlása	4. A színház funkciói	7. A kritika
2. A jelenlegi színházi modell	5. A funkciók együttlélése – működési rend	8. Belső konfliktusok
3. A pályázat ismertetése	6. Propaganda, műsorterv	9. Külső veszély

Természetesen ez a logikai sorrend csak egy a lehetséges variációk közül. Elképzelhető, hogy a 3. pont a 2. előtt van, a résztvevők ebben az esetben a jelenlegi színházi modellel közvetlenül a funkciók összegyűjtésénél szembesülhetnek. A külön munkaszakasként jelölt belső konfliktusok feldolgozása megvalósítható az 5. pont önálló részeként, vagy éppen annak párhuzamos vizsgálataként. A 6-7. pont összevonható, a 8. indításként is elképzelhető (a mai színházi modellekre vonatkozóan). Az utolsó szakasz helye – elképzelésünk szerint – stabil.

⁶ A szerző a Kerekasztal Színházi Nevelési Központ munkatársa, a KÁVA Színházi Nevelési Csoport vezetője.

⁷ A foglalkozások tervezésében és vezetésében közreműködtek: Kaposi László, Láng Annamária, Lipták Ildikó, Nyári Arnold, Sereglei András.